

POLITIČKA (ZLO)UPOTREBA LJUDSKE PRIRODE

ERMA IVOŠ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 342.7:32
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
Received :1991 - 01 - 17

Ideologija neokonzervativizma koja je obilježila posljednje desetljeće i bez čijeg razumijevanja nije moguće objasniti strukturalne promjene u suvremenom društvu sadrži dvojnu interpretaciju ljudske prirode, filozofsko-metafizičku koja proizlazi iz judejsko-kršćanske koncepcije i klasičnog filozofskog kruga te racionalno utilitarističke, koja se oslanja na liberalni individualizam i utilitarizam Bentham, Smitha, Mizesa i Friedemanna. Ova dva, premda međusobno različita koncepta u funkciji su ideologije koja prikrivena tradicionalno kulturološkim habitusom ima sasvim određenu društvenu namjenu i funkciju osvajanja vlasti i kontrole nad posredničkim strukturama između pojedinca i društva kao što su crkva, škola i obitelj.

Koncept čovjeka kao bića ograničenih mogućnosti djelovanja koji slobodu ostvaruje uglavnom na tržištu, ideološka je operacionalizacija klasične podvojenosti politike i pojedinca, vlasti i građanina.

POLITIČKA /ZLO/UPOTREBA LJUDSKE PRIRODE

“U jednom pak svijetu koji je božanstvo po planu stvorilo ili u kome bi božanstvo mimo čovjeka u nekom smislu odlučivalo o budućnosti čovjek je kao čudoredno biće, kao osoba - uništen.”

Max Scheler

Malo je vjerojatno zvučala tvrdnja koju je početkom osamdesetih godina izrekao Daniel Bell, kako je najznačajnija činjenica ovoga doba - smrt socijalizma. I, dok je povijesna zbilja demantirala njegovu paradigmu o kraju ideologije s početka sedamdesetih, ova je posljednja, van sumnje, epohalno označila kraj ovoga

stoljeća. Smrću socijalizma nestaju mnogi mitovi, a jedan je od njih mit o "socijalističkom čovjeku" koji je u socijalizmu trebao profunkcionirati prema principima ljudske solidarnosti, zajedništva, suradnje i prijateljstva. Horizonti humanosti o kome je pisao Marx ostao je izgubljen pod neprozirnim velom totalitarizma, etničkih i nacionalnih lojalnosti uzdignutih iznad klasnih, ratovima među socijalističkim zemljama, prijetnji izrečenih svome i drugim narodima dok se mit o "čovjeku novog kova" otopio pred fatalnom privlačnosti vlasti i moći. Čovjek se je i u socijalizmu pokazao slabim, ograničenim bićem koje je podložno strasti, ubojstvu, mučenju sebe i svojih bližnjih. Komunisti, kada su se zalagali za najviše ciljeve, pokazalo se da žive kao *homo duplexi*, podvojeni dvostrukim moralnim standardom na javne i privatn osobe, generirajući stalno prisutnu i klasičnu podvojenost, elita - narod. Socijalizam nije, kao što smo to jučer vjerovali, nužni povijesni ishod kapitalizma, niti je to društvo koje je stvorilo "novog čovjeka". Sa socijalizmom posrnule su i ideje prosvjetiteljskog racionalizma utemeljene na teoriji *homo sapiensa* koji je u stanju racionalno i humano urediti svoj svijet, stoga pitanje da li je greška u sistemu ili čovjeku, ponovno dobiva na aktualnosti. I doista, da li je socijalizam kompatibilan ljudskoj prirodi i da li je moguće redefinirati ideju socijalizma a da se ne odgovori na pitanje što je čovjek.

Međutim, svrha ovog oglada nije da popuni "bijeke mrlje" nekih pravaca filozofske antropologije i njihove statičnosti u interpretaciji tzv. "vječne ljudske prirode" već da upozori na ideološku (zlo)upotrebu teme o ljudskoj prirodi, a koja u izvjesnom smislu čini filozofski temelj neokonzervativizma.

Neokonzervativizam i ljudska priroda

Iscrpna i sveobuhvatna analiza neokonzervativizma, ideologije koja je obilježila posljednje desetljeće i bez čijeg razumjevanja nije moguće objasniti zbilju, zahtjevala bi drugačiji metodološki i onto-antropologijski pristup koji nadilazi zahtjeve ovog oglada. Ovdje će biti riječi tek o dva aspekta neokonzervativne političke filozofije s obzirom na ljudsku prirodu: filozofsko-metalizički koji proizlazi iz judejsko-kršćanske predaje i klasičnog filozofskog kruga i drugi, racionalno-utilitaristički koji se oslanja na liberalni individualizam i racionalizam od Bentham i Smitha do Mizesa i Friedmanna. Dva međusobno suprotstavljena principa, politički konzervativizam i ekonomski liberalizam, osnova su neokonzervativne ideologije koja je bitno utjecala na oblikovanje političke svijesti i političke prakse s početkom osamdesetih godina.

Što neokonzervativizam rehabilitira? On ponajprije rehabilitira tradicionalne vrijednosti utemeljene u judeo-kršćanstvu kao što su radna konkurencija, stjecanje požrtvovanost, religiju i obitelj kao odgovor na negativne

posljedice kapitalističkog rasta i racionalizacije života koja je prodrla i u privatnu sferu, pa istovremeno potiče prilagodbu suvremenom tehnološkom društvu. Kao ideologija razapeta dualizmom tradicionalnog i modernog, racionalnog i iracionalnog, ona pokušava odgovoriti na pitanje kako integrirati tehnološku svijest i obraniti tradicionalne institucije a ne posrnuti pred naletom novih društvenih vrijednosti koje taj svijet rastače u samoj njegovoj osnovi.

S obzirom da su i čovjek i sistem u krizi, neokonzervativizam drži da na temeljima pitanja društva nije moguće dati odgovor ako se prije toga ne odgovori na pitanje što je čovjek.

Neokonzervativci ne dovode u pitanje činjenicu da li ljudsko biće posjeduje ili ne posjeduje neku svoju esenciju, svoju ljudsku prirodu. Polazeći od toga da ona postoji, duboko vjeruju da je prepoznavanje osnovnih karakteristika ljudske prirode izuzetno važno, ne samo kao metafizičko već i kao političko pitanje. Političko stoga, što politički okvir jedne zajednice mora polaziti od toga da li je u svojoj osnovi usmjeren protiv ili uvažava osnovna svojstva ljudske prirode. Politička teorija koja ne počiva na odgovarajućoj koncepciji ljudske prirode nema legitimacijsku perspektivu, misle neokonzervativci.

Razlažući osnovna svojstva ljudske prirode, neokonzervativci polaze od toga da je:

- čovjek po prirodi religiozno biće,
- ljudska priroda sastavni dio božanskog reda stvari,
- ljudski karakter tragično nesavršen,
- ljudski razum značajno ograničen,
- oholost najveći grijeh, te da društvene i moralne norme moraju počivati na spoznaji o *nesavršenosti ljudske prirode*.

Naglasak je na tome da je čovjek ograničenih mogućnosti djelovanja i stoga nesposoban za perfekciju. Međutim, kada neokonzervativac govori o ljudskoj nesavršenosti on ne misli da su vanjske okolnosti, nedostatak obrazovanja ili siromaštvo pretpostavkama spomenute granice - ograničenja ljudske prirode. On vjeruje da je riječ o esencijalnim nedostacima unutar samog čovjeka što je opet dijametralno suprotno stavu po kome je čovjek u osnovi dobar, ali je korumpiran sredinom i institucijama unutar kojih živi.

Tragična dimenzija cjelokupne ljudske povijesti dokazom je ne samo moralnih nedostataka već i nesavršenosti i ograničenja ljudske prirode. Ovo ishodište uvelike daje ton neokonzervativnom razmišljanju o dometima političkog života uopće. Suprotno utopijskim idejama socijalizma/komunizma, da je moguće ostvariti ljudsku zajednicu u kojoj će biti dosegnuta sloboda, mir i sreća za sve, konzervativna politička teorija osporava tu mogućnost, dakako, zbog nesavršenosti čovjeka i nesavršenosti ljudske prirode. Budući da su ljudi podređeni božanskom a

ne političkom principu, politika postaje sredstvo a ne cilj. Mudar politički sistem oponaša prirodu, a ona je kriterij i neprolazna osnova politike.

Pitanja kao što su: čemu čovjek treba da teži, što čini temelje dobrog društva, koje je značenje pravde, što je politički dobro a što loše i kako graditi bolje društvo - ostaju bez pravog odgovora, ako se ne posjeduje znanje o tome što je čovjek.

Validna teorija o ljudskoj prirodi pretpostavka je političke akcije kako se zbog ograničenosti ljudskih mogućnosti ne bi poduzimali nerealni politički projekti. Sve dotle dok se ne zna što čovjek uistinu jest, nemoguće je razumjeti kako bi čovjek trebao živjeti, biti upravljen.

Neokonzervativizam osamdesetih godina, naročito prisutan na američkom tlu, pokreće čitav niz institucija, časopisa, društvenih organizacija i uglednih pojedinaca angažiranih na reafirmaciji uloge Crkve, religije i tradicionalnih vrijednosti kako u društvenom tako i u privatnom životu. Ovaj pokret za naturalizaciju čovjeka i društva i reafirmacija teorije prirodnog prava samo je jedan od aspekata u analizi neokonzervativizma koji u svom ambicioznom pohodu na individualnu i društvenu svijest, želi sa sebe zbaciti epitet ideologije predstavljajući se kao sveobuhvatna teorija o čovjeku i društvu. Čovjeku kao ograničenom i nesavršenom biću potreban je viši autoritet, religija je njegova "prirodna" potreba. U interpretaciji neokonzervativaca religija se javlja kao primarna pretpostavka dobrog društva i čitka osnova političke vlasti.

Teološki princip po kome je Bog mjera svih stvari, teocentrički humanizam koji razvija kršćanski koncept čovjeka kao grešnog i ograničenog bića i na koncu religija kao kamen temeljac socijalne stabilnosti i reda, odnov su konzervativnog mišljenja uopće koji se na nov način reafirmira u neokonzervativnoj političkoj filozofiji. Tako će neokonzervativci opasnima označiti razne sekularne i političke "religije" kao što su socijalizam i komunizam, čiji sistemi najuvjerljivije govore u kom opasnom pravcu vode čovječanstvo oni koji su zapostavili tradicionalne religijske norme u ime ateizma i svjetovnog spasa čovjeka i društva.

Međutim, reducirati neokonzervativizam isključivo na teocentrizam bilo bi nepotrebno zatvaranje očiju spram svjetovnog karaktera brige za sudbinu čovjeka i društva. Neokonzervativci se ne osvrću mnogo na kritike agnostika i pozitivista o nedokazljivosti teološkog principa, pa se i ne upuštaju u teorijske rasprave o tome. Oni to radije ostavljaju svećenicima, fundamentalistima koji će na svako političko pitanje odgovor potražiti u Bibliji. Sebi su postavili sasvim svjetovni zadatak - kako osvojiti institucije društva, kako ovladati posredničkim strukturama kao što su škola i obitelj, te kako utjecati na način života u suvremenom društvu.

Na konceptu prestrukturiranja odnosa moći i u suočenju s općom krizom društva, neokonzervativizam kao svjetonazor prerasta u ideologiju sasvim

svjetovne,aktivističke prirode, radi ovladavanja političkom a ne samo duhovnom sferom života.

Naglasak na nesavršenosti ljudske prirode jedna je od najznačajnijih antiutopijskih dimenzija neokonzervativizma.

Neokonzervativna vizija morala

Principi moraliteta izvode se iz teorije o nesavršenosti ljudske prirode, a u neokonzervativnoj interpretaciji dobivaju značenje *moralnog univerzalizma* kao protuteža moralnom relativizmu liberala. Moralni društveni standardi trebali bi biti plod apsolutnog moralnog principa koji je inherentan univerzumu u onom smislu u kome je još klasični konzervativac Edmund Burke u pismu Warcrenu Hastingsu, engleskom političaru i utemeljitelju britanskog kolonijalizma u Indiji, pisao:

“... Smatramo nepotrebnim istaći kako držimo da moralne norme treba da budu jednake za sve i kako akt torture ili pronevjere, mita i korupcije ili ugnjetavanja u Engleskoj, znače to isto u Evropi, Aziji ili Africi i čitavom ostalom svijetu. To držim suštinskim a ne tehničkim pitanjem.”¹

Kao što će E. Burke reći da obaveze prema čovječanstvu ne proizlaze iz nekog voluntarističkog akta već su one rezultat odnosa čovjeka prema čovjeku i čovjeka prema Bogu, dakle odnosi koji nisu predmet slobodnog izbora, tako i neokonzervativci osamdesetih godina reaffirmiraju ove teze E. Burkea, naglašavajući da politička filozofija mora polaziti od činjenice da se principi moralnog i političkog djelovanja nalaze *izvan volje pojedinca*.

Prava i dužnosti pojedinca proizlaze na jednoj strani iz prirodnog prava, i to klasičnog koje svoje individualističko-demokratske značajke povezuje s privatnim vlasništvom pa prema tome s prevalencijom privatnog prava, a na drugoj strani ta prava i dužnosti proizlaze iz tradicionalnih običaja, normi i kulturne tradicije pojedinih naroda ili grupa, što je ipak popuštanje etičkom relativizmu naspram moralnog univerzalizma. Stoga bi se moglo reći da je riječ o logičkom konfliktu konzervativne teorije morala kojega se nije oslobodio ni suvremeni neokonzervativizam. Spomenuti konflikt koji je rezultat nekonzistentnosti ove teorije a proizlazi iz dva različita modusa mišljenja od kojih prvi proizlazi iz teorije prirodnog prava i koji je spekulativan, apstraktan i metafizički, i drugi, s pozicije tradicionalizma, te je stoga običajni i empirijski,

¹ *The Philosophy of Edmund Burke*, Ann Arbor University of Michigan Press, 1960 . str. 17.

pokušava se prevladati tako što će "liberalnije" krilo neokonzervativaca istaći da se stav o postojanju univerzalnih moralnih principa, koji su iznad volje pojedinca, ne može konceptualizirati postojećim legalnim terminima. Zbog toga je potrebno usklađivanje individualnih i općih moralnih principa u skladu sa datim okolnostima. Naglasak na individualnom moralnom djelovanju značajka je ovog stajališta.

Ovo se poziciji može staviti prigovor da je relativistička, budući da je ispravan pravac moralnog djelovanja dat na povjerenje pojedincu čiji izbor, u krajnjoj liniji, proizlazi iz uvjerenja u postojanje općih principa morala koji su kao mreža utkani u tkivo moralno zdravog društva. No, na ovaj način se neokonzervativci ipak približavaju liberalnom stajalištu budući da afirmiraju vjeru u pojedinca kao subjekta sposobnog da ocijeni što je moralno dobro a što nije, naglašavajući značaj individualne slobode uopće. "Ništa nije gore za pojedinca nego da mu se naređuje što treba da čini onda kada mu vlastiti racio govori suprotno. Ljudi trebaju slobodu kako bi ispunili zahtjeve svoje ljudske prirode", reći će W. Harbor.

Međutim, kako zbog mračne strane ljudskog karaktera i sloboda može postati destruktivna, njegovanje moralnih vrlina od presudne je važnosti u kreiranju temelja dobra društva, misle konzervativci. Sloboda, red i vrлина temelji su moralnog djelovanja pojedinca, ali i društva. Vrлина je sastavni dio onoga što se naziva "duševnim zdravljem", a na tim principima utemeljen politički poredak predstavlja za čovjeka "zdravu okolinu".

Frank Meyer drži da je inkompatibilnost tradicionalista i liberala u okviru neokonzervativnog mišljenja moguće prevladati jedinstvenom političkom teorijeom, budući da su jednima i drugima strahovi slični a neprijatelji isti. Međutim, čak ako bi se moglo zaključiti kako na apstraktnoj razini postoji stanovita koherentnost u vrijednosnom sustavu neokonzervativaca, ona se ipak gubi u praktično-političkim i ekonomskim, posebice kada je riječ o ulozi države u kapitalističkoj ekonomiji, doseg civilnih prava itd.

Reafirmacija religije, tradicije i tradicionalnog morala i na tim principima osmišljenog društvenog života, našla je plodno tlo među duboko osamljenim i izgubljenim jedinkama visoko-industrijaliziranog društva u kome su mnogi izgubili orijentaciju i smisao života. Time se djelomično i može objasniti atraktivnost neokonzervativne vizije morala, koja je u mnogima probudila nadu u ostvarenje sna o autentičnoj ljudskoj zajednici, idealu koji je u materijalističkoj kulturi poodavno izgubio svoj sjaj.

Čovjek kao "homo oeconomicus"

Koncepcija ekonomskog čovjeka, *homo oeconomicus*, nalazi se u središtu neokonzervativne misli unatoč tome što je dugo vladalo mišljenje da ekonomski individualizam i racionalizam, tijesno vezani uz politiku *laissez fairea*, pripadaju davnoj prošlosti. Ponovo su oživljene ideje radikalnog utilitarizma J. Benthama i individualizma J.S. Milla koji su isticali da odnos između rada i kapitala mora počivati na principu individualne slobode."Prirodni" način stjecanja bogatstva ovisi o svakom pojedincu koji privređuje u skladu s procjenom vlastitog interesa, a dobro shvaćeni individualni interesi vode k općem interesu. Ukoliko se ne ostvaruje opći interes, tada se interesi pojedinaca prirodnom nuždom korigiraju sami po sebi, tj. na tržištu.

G. Gilder jedan od američkih neokonzervativaca koji je imao najznačajniju ulogu u kreiranju ekonomske politike osamdesetih godina u SAD. Govoreći o ulozi privatne inicijative ističe, kako nova proizvodnja mora biti djelo pojedinca čiji rad i ideje nisu uključeni u neku veću instituciju. Oslanjajući se na Ch. Piercevu doktrinu šanse koju individue ostvaruju na tržištu, Gilder je uvjeren da je šansa ne samo središte ljudske stvarnosti, već je ona izvor razuma i morala. Zato i smatra da je najstrašnije za svakog lidera kada svoj narod odsiječe od "proviđenja" i "čudesne raskoši šansi", te ga zatvori jednim zatvorenim sistemom planiranja. Tržište, po Gilderu, nije tek puka "pijaca" čija se uloga iscrpljuje djelovanjem zakona ponude i potražnje. Ona ima funkciju moralnog katalizatora koji će grabežljivog pojedinca, lišenog merkantilne podrške države potpuno pripitomiti, pa će, objektivno uzevši, sistem ostati pretežno moralan (!).

Gilderova ekonomska filozofija neodoljivo podsjeća na Benthamovu teoriju o "Maksimizaciji sreće" po kojoj je čovjeku prirodno dato da izbjegava sve ono što mu je štetno, a pokušava postići sve ono što mu donosi korist. Svaki aktivitet ocjenjuje se prema tome koliko pruža koristi i zadovoljstva, a svi se motivi reduciraju na jedan - ličnu sreću.

U knjizi "Potreba za vjerom", Gilder kaže:

"Racionalni ljudi oduvjek su željeli da misaoni proces svedu na kompas individualnog ljudskog mozga sa njegovim dokazljivim iskustvom i strukturom, izvodeći ideje u izrazima materije koji se povinuju koherentnim, čak fizičkim zakonima. Logički pozitivizam, biheviorizam, frojdizam, marksizam, klasična ekonomija, neokejnizianizam, teorija informacija, društveno planiranje, sve to predstavlja načina za isključenje sreće i novotarija iz ljudskog ponašanja, bilo u stvarnosti bilo u teoriji... Kapitalizam uspeva zato

što se njegovi zakoni poklapaju sa zakonima duha...Otvoren je za vjerovanje i eksperiment jer je otvoren za konkurenciju ii bankrotstvo... To je jedini sistem koji odgovara svijetu u kojem je svaka izvjesnost obmana”²

Homo oeconomicus je, dakle, viđen kao kompetentna individua koja je sasvim sposobna da određuje što je za nju najbolje na putu ostvarenja ličnog interesa i sreće, a *kapitalizam je kao sistem* kompatibilan ljudskoj prirodi. Postavimo li, međutim pitanje, da li je homo oeconomicus uistinu slobodna jedinka na slobodnom tržištu koja sama odlučuje prema utilitarističkom principu slobode i korisnosti ukoliko ne posjeduje solidnu količinu privatnog vlasništva i novca te kako, sljedeći tu logiku, objasniti bijedu, građansku sirotinju, nezaposlenost i crnačka geta, na to pitanje neoliberali ne mogu odgovoriti. Naime, već samo postojanje slobodnog tržišta, privatnog vlasništva i novca kao “svodnika svih društvenih odnosa” ukazuje na prisustvo nejednakosti i neslobode. Nejednakost se očituje u nejednakoj količini privatnog vlasništva, a razmjena se odvija između onih koji imaju više i onih koji imaju manje. Onaj tko ima više, više i dobiva, tko ima manje, dobiva manje. Prema tome, slobodno tržište je mjesto gdje se razmjenjuju nejednakosti, a pojedinac je objektiviziran sistemom protivurječnih odnosa rada i kapitala.

Neokonzervativci i neoliberali podjednako ističu “prirodnost” ovakvog poretka, koji počiva na slobodnom tržištu, ali i njegovu “moralnost”. Moralna je jer je prirodan, pa kao što u prirodi postoje razlike među vrstama, slične razlike postoje u društvu među ljudima samo ih je potrebno uvažavati. Prisustvo razlika u šansi, mogućnost da sadašnji gubitnik postane dobitnik, čini kapitalizam vitalnim i zanimljivim sistemom za kojega će Friedmann reći da je poput partije pokera u kojoj strastveni pokeraš ne prekida igru zato što je sinoć izgubio, jer zna da ima šansu da već sutra dobije. Pojam jednakosti se, dakle, interpretira kao jednakost šanse.

Međutim, nije na odmet podsjetiti da je marksistička teorija društva prepoznala “prirodnost” kapitalističkog poretka kao zakone tržišta koji se ponašaju kao prirodni zakoni dotle dok ih “asocijacija slobodnih proizvođača” ne stavi pod svoju kontrolu. Apologija slobodnom tržištu, kojem su se priklonili i dojučerašnji marksisti jest obnova starog mita o “nevidljivoj ruci”, A. Smitha koja na slobodnom tržištu regulira i ispravlja nesposobnost i nekompetentnost a kod toga se zaboravlja da je tržišni sistem onaj u kome su prava vlasništva iznad ljudskih prava te da su novi socijalni pokreti nikli upravo kao zahtjev za zaštitom ljudskih a ne prava vlasništva.

² George, “Potreba za vjerom”₁, Pregled, 1982, br 217, str. 24.

Vlasništvo kao pretpostavku građanskog društva, neoliberali i neokonzervativci dovode u vezu s idealiziranim principima jednakosti i slobode, izvodeći iz njihovog ontologijskog statusa teoriju o racionalnosti poretka - umnosti zbilje, ostajući ipak na razini građansko-kapitalističkog. Naime, redukcija konkretnog pojedinca na homo oeconomicusa prije govori o nuždi negoli o slobodi racionalnog pojedinca da samostalno odlučuje u društvu u kome i sloboda i jednakost ovise o kvantumu vlasništva čija je raspodjela ipak rezultat slučajnih okolnosti. Slobodno tržište je stoga mjesto gdje se sukobljavaju volje i interesi pojedinačnih "ja", a ne medijator za postizanje "općosti"

Razmatrajući problematiku ljudske prirode neokonzervativizam, kao što je rečeno, u jednom slučaju polazi od teološko-metafizičkog principa koji afirmira tezu o ograničenosti ljudske prirode koja bez prisustva višeg moralnog autoritera nije u stanju donositi kompetentne političke odluke, kao što ni politička praksa koja gubi iz vida ljudsku nesavršnost ne može dovesti do stabilnog političkog poretka. U drugom slučaju polazi se od racionalno-utilitarističkog principa ljudskog djelovanja po kome je čovjek kompetentan i sposoban da odlučuje o svojim interesima, ekonomskim prije svega.

Riječ je, dakle, o kohabitaciji dviju antropoloških koncepcija, uvjetno rečeno, negativne i pozitivne teorije o čovjeku. Prve, po kojoj je sve što je čovjek stvorio na području duhovne i materijalne kulture rezultat njegove samozatajnosti, obuzdavanja, samokontrole i samoodricanja ("s onu stranu principa užitka"), i druge, pozitivne po kojoj homo sapiens posjeduje izvjestan "božanski agens" pomoću kojega prepoznaje dobro i zlo pa je sama njegova priroda otjelovljenje božanskog i istinitog.

Postojeći politički poredak (kapitalistički) koji je kompatibilan ljudskoj prirodi ne podlježe sporenju jer je prirodan, zadat, on je negocijabilan kao i njegove društvene institucije koje također nastupaju kao zadane i prirodne pa prema tome nisu predmet opcija niti se o njima može odlučivati. Sloboda se ostvaruje na području ekonomije iz čega proizlazi maksima po kojoj bez ekonomskih nema ni političkih sloboda.

Na razini fenomenologije moglo bi se reći da je u pitanju dvojstvo tradicionalnog i modernog, konzervativnog i liberalnog etosa koje je prisutno kako u društvu tako i u samom pojedincu. Prisutna dvojnost se vrlo često koristi kao alibi među neokonzervativcima kada za političke sukobe kažu da nije riječ o sukobima među socijalnim grupama koliko je riječ o sukobu unutar pojedinca pa su političari prisiljeni da apeliraju na suprotne predispozicije u istim ljudima. Problem, dakle, ne leži u politici, različitim interesima moći, već u dvojnosti ljudske prirode.

Čini se da su u društvenoj krizi stvoreni izuzetno povoljni uvjeti za obnavljanjem starih mitova jer novi nisu profunkcionirali. Socijalistički mit o "čovjeku novog kova" zamijenjen je mitom o "homo oeconomicusu", idealu neoliberala. Stari mitovi o novom ruhu dio su svekolike obnove prošlosti koja je pod utjecajem neokonzervativizma ispunila svakodnevicu, ali teži da ispuni i horizont budućnosti. Prevladavajući koncept o ograničenosti ljudske prirode i poretka koji je zadat nije tek puka naturalizacija čovjeka i društva. Ona proizlazi iz zahtjeva za povratkom religijske svijesti u suvremenom društvu, ali takva koja odbacuje Durkheimovo shvaćanje religije kao faktora socijalne intergracije. Za suvremenog neokonzervativca religija je prije svega egzistencijalne naravi, rezultat čovjekove svijesti o njegovoj konačnosti i ograničenosti njegovih moći, ona je put da se pronađe koherentan odgovor na temeljna ljudska pitanja. Iz ovog ugla osvjetljeno, beskonačno i neograničeno "ja" kao princip modernizma, predstavlja najveću zabludu suvremenog svijeta.

Tradicija, povijest i religija su transupstancijalne vrijednosti koje su jedine u stanju osigurati kontinuitet etničkim i moralnim vrijednostima bez kojih je čovjek izgubljen, naglašavaju neokonzervativci. Prevedeno na jezik ideologije: čovjeka je u suvremenom društvu moguće "disciplinirati" tako što mora shvatiti vlastite ograničenosti i u političkom smislu donošenje odluka prepustiti vladajućoj eliti. Posredničke strukture kao što su crkva, religija, obitelj i škola mjesto su posredovanja između vlasti i pojedinca, građanina i politike. "Prirodno" mjesto ostvarenja slobode (ekonomske) je tržište, a zadatak države je da osigura ekonomiju slobodnog tržišta što je i bit suvremene demokracije.

Operacionalizacija teološko-metafizičkog shvaćanja ljudske prirode u ideologiji neokonzervativizma pokazuje da je ponovo, kao toliko puta do sada, na djelu ideološko posredovanje pojedinca i društva koje zadire u samu ljudsku egzistenciju kako bi se ostvarili sasvim prizemni politički ciljevi. Jedan instrumentarij zamijenjen je drugim, ideološki zamijenjen je religijskim, koji, premda prikriven iza tradicionalno kulturološkog habitusa ima sasvim društvenu namjenu i funkciju te je utoliko i opet - ideologija. Novi ideološki omotač koji se spustio na čovjeka i njegov svijet filozofi bi označili poput Nietchea kao "vječno vraćanje istog".

Literatura:

- 1) B l o c h, Ernst: *Prirodno pravo i ljudsko dostojanstvo*, Komunist, Beograd, 1977.
- 2) B e l l, Daniel: *The Winding Passage*, ABT Books, Cambridge, 1980.
- 3) F r i e d m a n n C. Jim, "The Political Thought of NeoLiberalism", *American Political Science Rewiev*, Fall, 1955.
- 4) G i l d e r George, "Potreba za vjerom", PREGLED, 217/1982.
- 5) H a r b o u r R. William, *The Foundations of Conservative Thought*, University of Notre Dame Press, London, 1982.
- 6) L e b e d o f f Davied, *The New Elite, The Death of Democracy*, Contemporary Books Inc., Chicago, 1981.
- 7) I v o š Erma, *Američki neokonzervativizam*, CIT "Vladimir Bakarić" i "Komunist", Zagreb, 1990.
- 8) M a r x Karl, *Temelji slobode*, Osnovi kritike političke ekonomije, Naprijed, Zagreb, 1977.
- 9) M a r x Karl, *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb, 1961.

Erma Ivoš: POLITICAL (MIS)USE OF HUMAN NATURE

S u m m a r y

The ideology of neoconservatism which marked the most recent decade and without understanding of which it is not possible to explain the structural changes in the modern society consists of a double interpretation of human nature. One is philosophical-metaphysical which has roots in Judeo-Cristian conception and the classical philosophical circle, and the other is rational and utilitaristic which has roots in liberal individualism and utilitarianism of Bentham, Smith, Mises and Friedmann. These two, although mustally different concepts are in the function of ideology which, hiding under the traditional culturological customs, has a definite social function of conquering power and control over the intermediary structures between an individual and the society, such as church, shool and family.

The concept of man as a being limited by the possibilities of action who finds freedom only on the market, is actually the ideological operationalization of the classical division between politics and power on one hand, and the individual and citizenship on the other.